

Українська національна ідея в контексті австролялізму напередодні Першої світової війни

У першому десятилітті ХХ століття європейський мир ще тривав, проте він був украй неміцним і непевним. Франко-німецьке суперництво, періодичні балканські кризи, антагоністичні дипломатичні блоки, імперіалістичні тертя, гонка озброєнь на морі – все це загострювало міжнародні відносини. Перший сигнал тривоги пролунав у 1908 році в Боснії, другий – у 1911 році в Агадирі [1, с.901].

Відхід О.Бісмарка від керма німецької держави, закордонна політика Вільгельма II, тарифні війни між державами, ріст німецького та російського націоналізмів, масовий наплив слов'янських сільськогосподарських робітників у східні області Німеччини спричинили погіршення відносин між Німеччиною та Росією [2, с.5-18].

Крім того, німецький союзник, Австро-угорська монархія відчувала загрозу зі сходу через російську політику на Балканах та в Східній Галичині.

Німеччина проголосила себе світовою державою. Вона планувала проведенням політики локалізації конфлікту ліквідувати південнослов'янське питання шляхом розгрому Сербії. У її плани також входило не допустити розпаду Австро-Угорщини, розбити єдність держав Антанти, нанести превентивний удар по Росії, утримати в своїх руках Балкани і Туреччину [3, с.188].

Після загострення міжнародної ситуації в Європі у жовтні 1912 року в результаті спалаху Першої балканської війни українські політики Австро-Угорщини визначилися із зовнішньополітичною орієнтацією.

На початку ХХ століття український рух Галичини і Буковини досяг відчутних результатів. Австрійський державний лад, як влучно підкреслював галицький політичний діяч і вчений М. Лозинський, зробив “український нарід активним учасником політичного життя конституційної держави, на основі національної рівноправності, дав йому змогу розвитку, який перетворив етнографічну масу в

націю” [4, с.27]. З кінця 60-х рр. ХХ ст. польське і українське населення Галичини володіло практично повною культурною автономією, досить широким місцевим самоуправлінням [5, с.138]. Конституційна монархія Австро-Угорщини дозволяла українцям мати представників у двопалатній Державній Раді і краєвих сеймах. Після виборів 1911 року в палаті послів діяли Український клуб (18 членів УНДП) і Український радикальний клуб (5 радикалів). До клубу німецьких соціал-демократів входив С.Вітик [6, с.170]. У палаті послів українські інтереси представляли львівський митрополит А.Шептицький і професор університету в Празі І. Горбачевський. Згідно з виборчим законом 1914 року в галицькому сеймі для українців виділялося 62 місця, а в сеймі Буковини налічувалося 17 українців [6, с.173-174].

Перед Першою світовою війною в Галичині було кілька тисяч філій українських товариств, і, як передбачав відомий український науковець В. Гнатюк, “незабаром не буде ні одного села, де не було би бодай одного товариства” [7, с.62]. Найбільшу кількість становили популярно-просвітні товариства (читальні), пожежно-гімнастичні (“Січі” і “Соколи”), кредитні (рейфайзенські каси і “Краєвий ревізійний союз”), торговельні (“Народна торгівля”), молочарські (“Молочарський союз”), різного роду спілки тощо [7, с62].

У 1912 році в Галичині налічувалося 74 філії та 2611 читалень “Просвіти”, 1660 товариств “Січей” і “Соколів” [8, с.157-158]. Найбільшими кредитними спілками, пов’язаними з українським підприємництвом, були “Дністер”, заснований у 1895 році, “Народна торгівля”, яка існувала з 1883 року, Крайовий союз молочарний(1909р.) і Земельний банк іпотечний (1909р.) [9, с.45].

На Буковині, на відміну від майже повністю мадяризованого Закарпаття, найбільш розповсюдженими були гімнастично-пожежні товариства “Січ”, фінансові товариства (“Селянська каса”), просвітню функцію виконувала “Руська бесіда” [7, с.63].

Освітня політика Австрії також сприяла розвитку української національної школи. У 1911-1912 рр. у Галичині діяло 2553 українських початкових школи, 9 українських та 3 польсько-українські гімназії, дівочий ліцей, 2 українські і 1 польсько-українська професійні промислові школи. На Буковині в 1913-1914 рр. налічувалося 187 українських початкових шкіл, 2 українські, 2 німецько-українські

гімназії, 1 німецько-румунсько-український учительський заклад, 1 українське ремісниче училище, 2 нижчих українських навчальних заклади [10, с.20, 22].

Організацією українського шкільництва, крім Краєвого шкільного союзу, займалися Українське педагогічне товариство у Львові, товариство вчителів середніх шкіл “Учительська громада” у Львові і товариство ім. Сковороди в Чернівцях [8, с.160].

Таке становище українців в Австрії, особливо на фоні виразно антиукраїнського курсу Росії, привело до орієнтації українства на Австрію в міжнародному конфлікті. У відозві до Базельського надзвичайного конгресу II Інтернаціоналу в листопаді 1912 року УСДРП і УСДП-“автономісти” засудили війну, але задекларували, що в разі збройного конфлікту між Австрією і Росією їх першим завданням буде “боротися проти нашого відвічного ворога – російського царату” [11, с.85].

Питання ще категоричніше ставилося в документах УСДП-“централістів”, зв’язаних з ППСД, яка перебувала під впливом ППС-фракції з їх ідеєю відриву Польщі і України від Росії через поразку останньої в європейській війні. Це зумовлювало відверту орієнтацію УСДП-“централістів” на держави Троїстого союзу [12, с.69]. Зокрема, у зверненні “До українського пролетаріату” від 5 листопада 1912 року “централісти” висловились за розгром російського царату - “відвічного ворога пролетаріату, тюрми всіх народів” [13, с.29].

У зв’язку із загостренням міжнародного становища на Балканах 7 грудня 1912 року була скликана довірочна нарада представників усіх українських політичних партій Галичини. На ній учасники одноголосно дійшли висновку, що “на випадок війни між Австрією і Росією, все українське громадянство, однозгідно й рішучо стане на боці Австрії і проти Російської імперії як найбільшого ворога України” [14, с.119-120]. Такі ж збори були проведені 25 січня 1913 року і в Чернівцях. Їх учасники висловили готовність “віддати в випадку необхідності кров і майно за нашу цісарську династію і державу” [15, с.15].

З’їзди радикальної та національно-демократичної партій у грудні 1913 року і української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини в березні 1914 року підтвердили проавстрійську орієнтацію [10, с.46].

Загострення міжнародної напруженості і війна на Балканах прискорили рішення українських політиків про створення військових формувань, які в разі війни могли б підняти повстання в Україні. Уже в січні 1913 року Український січовий союз видав відозву до Січей, щоб готувалися до війни з Росією і до боротьби за визволення наддніпрянських братів [16, с.38].

Відновлення української збройної сили як засобу виборення самостійності України здійснювалося у трьох осередках: студентському стрілецькому гуртку “СС-І”, Стрілецькій секції “Українського січового союзу”, куди належали й “СС-ІІ”, та стрілецькому товаристві при “Соколі-Батьку”, який формував І.Боберський [17, с.56].

Отже, українські політичні партії і громадські організації Австро-Угорщини в умовах загострення міжнародної ситуації в Європі напередодні Першої світової війни засвідчили свою вірність і повну підтримку австрійського державного курсу. Австролялізм українських політиків Галичини і Буковини був зумовленим поступовим розвитком української нації в межах конституційної держави і загрозою денационалізації з боку Росії.

1. Дейвіс Н. Європа: Історія. – К.: Основи, 2000. – 1464 с.
2. Каменецький І. Німецька політика супроти України в 1918-му році та її історична генеза // Український історик. – 1998. – №4. – С.5-18.
3. “Дранг нах Остен” и народы Центральной, восточной и Юго-Восточной Европы 1817-1918 гг. / Отв. ред. В.К.Волков. – М.: Наука, 1977. – 320 с.
4. Лозинський М. Галичина в життю України // Українознавство: документи, матеріали, раритети. – Івано-Франківськ, 1999. – С.7-65.
5. Айрапетов А.Г. Историческая судьба Австро-Венгрии // Вопросы истории. – 1999. – №1. – С.137-144.
6. Лозинський М. Українське представництво в Австрії // З великого часу. Український альманах. – Київ – Львів – Відень, 1921. – С.169-176.
7. Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців. – Відень, 1916. – 66 с.

8. Левицький В. Як живеться українському народови в Австрії // З великого часу. Український альманах. – Київ – Львів – Відень, 1921. – С.143-167.
9. Макарчук С.А. Етносоціальне розвитие и національніє отношенія на западноукраїнських землях в период імперіалізма. – Львов: Вища школа, 1983. – 256 с.
10. Попик С. Українці в Австрії 1914-1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. – Київ – Чернівці, 1999. – 236 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ України), ф.3807, оп.2, спр.51.
12. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична партія (1899-1918). – Івано-Франківськ, 1997. – 104 с.
13. ЦДАВОВУ України, ф.3807. оп.2, спр.49.
14. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
15. Теодорович И.М. Национальное возрождение и освободительное движение восточных славян империи Габсбургов (конец XVIII – начало XX в.) // Вопросы новой и новейшей истории стран Европы и Северной Америки: Сб. науч. тр. – К.: УМК ВО, 1992. – С.3-22.
16. Про січовий рух // Запорожець. Календар для народа на рік звичайний 1921. – С.14-54.
17. Лазарович М. Зародження Українського стрілецького руху в Галичині: причини і наслідки // Розбудова держави. – 1996. – С.53-58.

Адамович Сергій Васильович, аспірант кафедри історії України
Прикарпатського університету ім. В.Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Домашня адреса:

вул. Дорошенка, 18а/54,

м. Івано-Франківськ, 76000

Тел. сл.: 96-124.